

ارائه مدل تبیین جامعه شناختی کودکان خیابانی شهر تهران در سال ۹۴

مجید آقاپور فرکوش^۱، مهرداد نوابخش^۲، سروش فتحی^۳

از صفحه ۱۵۹ تا ۱۸۸

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۸/۲۳

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۱/۱۶

چکیده

ماهیت، عملکرد و روابط ناموزون مولفه‌های نظام اجتماعی موجب شکل‌گیری نابرابری‌ها، خلاءها و نقاط ضعف متعدد و ظهور پدیده ویرانگر فقر در جامعه و تسلط آن بر نهاد خانواده بوده است. این امر متعاقباً ظهور، بروز، گسترش و تداوم حیات کودکان خیابانی کمک کرده است. دسترسی آسان گروه‌ها و گروهک‌های معارض نظام به این گروه از کودکان و حمایت و هدایت آنها و همچنین خزیدن در خلاءها و نقاط ضعف جامعه و تلاش در تاثیر گذاری بر ناموزون تر شدن ماهیت، عملکرد و روابط مولفه‌های نظام اجتماعی شایان توجه است. ادامه این شرایط منجر به شکل‌گیری فرایند دیالکتیکی گسترده‌ای در تولید و بازتولید این گروه از کودکان می‌گردد که عدم توجه به این امر پیامدها و هزینه‌های کلانی را بر دوش جامعه تحمیل می‌کند. متغیرهای مستقل و وابسته این پژوهش عوامل تاثیر گذار و تاثیر پذیر از ظهور، بروز، گسترش و تداوم حیات کودکان خیابانی است و نهاد خانواده به‌عنوان متغیر واسط در نظر گرفته شده است. با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی، حجم نمونه بر اساس دسترسی، تقریبی ۳۱۸ کودک خیابانی می‌باشد و بر اساس روش پیمایشی انجام شده و جمع‌آوری اطلاعات از طریق مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه صورت گرفته است. نتایج نشان می‌دهند که عنصر و مولفه‌های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین‌المللی) در شهر تهران با ظهور، بروز، گسترش، تداوم، پیامدها و نیز کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی رابطه معنا داری دارد.

کلید واژه‌ها: ارائه مدل، تبیین جامعه شناختی، کودکان خیابانی، شهر تهران.

۱. دکتری جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، نویسنده مسئول. ma.farkosh@yahoo.com

۲. استاد و عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

Mehrdad_navabakhsh@yahoo.com

۳. دانشیار گروه جامعه‌شناسی دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران غرب fathi.sorush@gmail.com

علوم انسانی به طور اعم و علوم اجتماعی به صورت اخص با توجه به سرو کار داشتن با انسان دارای دشواری‌ها و پیچیدگی‌های خاصی می‌باشد که این پیچیدگی‌ها به جهت پیچیدگی انسان در عادات، رفتارها و روحیات او می‌باشد و تلاش برای بررسی جامعه شناختی به جهت پیچیدگی کنش و واکنشهای متقابل آنها می‌باشد. برای همین پیچیدن نسخه‌ای عمومی و فراگیر که بتواند به تمام نیازهای انسانی پاسخ علمی بدهد، دشواری‌ها و تنگناهای خاص خودش را دارد. به قول علامه جعفری حیات یعنی نیاز، اعم از نیازهای مادی و غیر مادی و هدف از حیات هم تکامل، آنچه در این بین به عنوان محور و اساس حیات (زندگی) قرار می‌گیرد (انسان) می‌باشد. انسان به عنوان موجودی زیستمند و نیازمند و آموزمند دارای نیازهایی است که بایستی برآورده شود. اگر بین نیازها و بهره مندی از منابع و منافع و امکانات، نارسایی به وجود آید و به عبارتی جامعه نتواند توزیع منابع و امکانات را برای ارضای نیازهای زیستی، روانی و اجتماعی بر اساس اصول انسانی و به صورت برابر فراهم آورد، مسائل و مشکلات که ممکن است همراه با دگرگونی‌ها و ستیزها باشد به وجود می‌آیند (سیف‌اللهی، ۱۳۸۱: ۸۹) سیر تحول جامعه از شرایط سنتی به شرایط پیشرفته و صنعتی و همچنین تحولات صورت گرفته در نهاد خانواده محصور در فرایند طلسم فقر که شامل حرکت فرایندی و چرخه ای (فقر - ناتوانی و بی‌قدرتی - آسیب پذیری - بیماری - انزوا) بوده و این چرخه و فرایند، در کنار سایر عوامل منجر به ایجاد بحران در نهادهای اجتماعی و از جمله خانواده می‌شود.

طرح مسئله

کودکان به عنوان بخشی از جمعیت و امید آینده جامعه در محیط شهری مدرن، دارای جایگاه و موقعیت ویژه اجتماعی و فرهنگی و..... می‌باشند که باید فرایند اجتماعی شدن و تعلیم و تربیت و رشد و مسئولیت پذیری آنها به طور کامل و با بهترین کیفیت در جامعه انجام گیرد. خانواده و نهادهای حاصل از نظام اجتماعی با عناصر تشکیل دهنده ناموزون و ناهماهنگ دارای تئاجی با ابعاد ناموزون و ناهماهنگ خواهد بود که این نهاد ناموزون در ارائه نقش و کارکردهای خود ناموفق خواهد بود. کودکان خیابانی، محصول نظام اجتماعی، با عناصر تشکیل دهنده ناموزون و

ناهماهنگ می‌باشد. افزایش کودکان خیابانی برآیندی از کژکارکردها و کارکردهای نامناسب نهادهای اثرگذار می‌باشد و هیچ کودکی با افکار مجرمانه و بزهکارانه به دنیا نمی‌آید.

عناصر و مولفه‌های نظام اجتماعی با ماهیت، عملکرد و روابط ناموزون که دارای خلاءها و نقاط ضعف متعددی می‌باشد. کودکان خیابانی را به راحتی در دسترسی گروه‌ها و گروهک‌های معارض قرار می‌دهد و ادامه این شرایط منجر به شکل‌گیری فرایند دیالکتیکی گسترده‌ای در تولید و بازتولید این گروه از کودکان می‌گردد.

اهداف تحقیق

با توجه به اینکه نگرش حاکم بر این پژوهش کلان‌نگرانه، سیستمی، دیالکتیکی و انتقادی می‌باشد. بنابر این پژوهش پیش رو به دنبال دستیابی به اهدافی همچون ایجاد حساسیت، آگاه‌سازی و جلب توجه مجدد اساتید محترم و مردم و مسئولان نسبت به پدیده کودکان خیابانی به منظور بازکاوی و بازاندیشی در مورد مسئله کودکان خیابانی و نیز به جهت کمک به کنترل و کاهش مشکلات حاصل از پدیده کودکان خیابانی و ایجاد زمینه‌های اصولی برای بهبود وضعیت زندگی آنان و کاهش هزینه‌های جامعه در حال حاضر و آینده و همچنین تلاش بر بهبود و گسترش نظم در جامعه را دارد.

الف) شناخت، تحلیل و تبیین جامعه‌شناختی عوامل موثر بر بروز، ظهور، گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی در شهر تهران یکی از اهداف این پژوهش می‌باشد.

ب) شناخت، تحلیل و تبیین جامعه‌شناختی پیامدهای پدیده کودکان خیابانی در شهر تهران یکی از دیگر اهداف این تحقیق می‌باشد.

ج) شناخت، تحلیل و تبیین جامعه‌شناختی عوامل موثر بر زمینه کنترل، کاهش و ساماندهی پدیده کودکان خیابانی دیگر اهداف این پژوهش می‌باشد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

یکی از آسیب‌های جدی که جوامع در حال توسعه از جمله جامعه ایران را تهدید می‌کند، گسترش روز افزون کودکان خیابانی است که بخشی یا همه اوقات خود را

Archive of SID

در خیابان‌ها سپری می‌کنند و عمدتاً از طریق تکدی‌گری، بزهکاری، شغل‌های کاذب فصلی و... امرار معاش می‌کنند. از ویژگی عمده کودکان خیابانی این است که اصول اخلاقی حاکم بر جامعه و نظم و روابط موجود در آن از سوی افراد فوق‌مردود شناخته شده و اکثراً نیز تمایل به رفتارهای مجرمانه، خودتخریب‌گرایانه همچون مصرف مواد مخدر، بی‌بند و باریهای جنسی، و نظایر آن دارند. شناخت تمامی ابعاد و زمینه‌های مربوط به کودکان خیابانی از طریق پژوهش‌هایی که به پیدایش و شکل‌گیری و همچنین وضع زیست این کودکان و علل ورود آنها به خیابان می‌پردازد، راهگشای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان برای پیشگیری هرچه سریع‌تر از وارد شدن آسیب‌ها به کودکان و حمایت از آن خواهد بود. با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، هیچ‌کدام از پژوهش‌های قبلی تاکنون به موضوع کودکان خیابانی به صورت یک فرایند سیستمی و دیالکتیکی نپرداخته و فقط به قسمتی از این فرایند (عوامل بروز و ظهور - توصیف - تحلیل - پیامدهای موضوع - راهکارها و.....) به صورت جداگانه مورد بررسی قرار داده‌اند. بنابر این ضروری به نظر می‌رسد که در سایه الهام گرفتن از پژوهش‌های قبلی و نیز بازنگری و بازاندیشی در این موضوع بتوانیم جامعه‌ای سالم، منظم و پویا را برای آیندگان طراحی کنیم. عدم توجه به موضوع کودکان خیابانی باعث می‌شود که کودکان ۱۴-۸ ساله در محیط خیابان تحت آموزش گروه‌های سودجو قرار گرفته و پس از کسب آموزش‌های ناهنجارانه و قانون‌گریز بعد از این سن تبدیل به افرادی ناهنجار و قانون‌گریز شده و در این مرحله جامعه مجبور خواهد بود برای جمع‌آوری و نگهداری این افراد از سن ۱۵ تا ۶۰ سالگی نهادها و سازمانهای عریض و طویلی را راه‌انداخته و هزینه‌های کلانی در جهت جمع‌آوری و نگهداری این افراد فاقد هرگونه بهره‌وری، متحمل گردد ولی با پرداختن به موقع به موضوع این گروه از کودکان با جمع‌آوری و نگهداری این گروه از کودکان مطابق با برنامه‌های دقیق و مدون از پیش تعیین شده و با انجام آموزش‌های لازم و ضروری و پرورش این افراد می‌توان آنها را به افراد قابل بهره‌وری تبدیل نموده و به نیروی کار از سن ۱۵ تا ۶۰ سال تبدیل کرد.

۱۶۳

این تحقیق در مورد کودکان خیابانی بر اساس سه ضرورت انجام شده است:

الف: ضرورت بررسی عوامل موثر بر بروز، ظهور، گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی در شهر تهران را شناسایی و مشخص نماید.

ب: ضرورت بررسی پیامدهای بروز، ظهور، گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی در شهر تهران پدیده کودکان خیابانی در شهر تهران را مشخص نماید.

ج: ضرورت بررسی روش‌های کنترل و کاهش پدیده کودکان خیابانی در شهر تهران را مشخص نماید.

پژوهش حاضر به منظور پاسخگویی به سوالات زیر به مرحله اجرا در آمده است.

الف) چه عواملی در جامعه موجب بروز، ظهور، گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی در شهر تهران می‌باشد؟

ب) بروز، ظهور، گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی در شهر تهران چه پیامدهایی را به دنبال دارد؟

ج) چگونه از طریق شناخت، تحلیل و تبیین جامعه شناختی کودکان خیابانی می‌توان در کنترل، کاهش و ساماندهی این گروه کودکان اهتمام نمود؟

پیشینه ادبیاتی تحقیق

تحقیقات در مورد کودکان خیابانی در ایران

تحقیقی تحت عنوان « بررسی عوامل موثر در بروز پدیده کودکان خیابانی شهر مشهد » انجام گرفت. نتایج تحقیق مبین آن است که ۶۶ درصد از کودکان خیابانی با خانواده‌های خود در ارتباط‌اند و برای کسب و کار و درآمد، امرار معاش از منزل بیرون آمده و سر به خیابان می‌گذارند. تعداد ۳۰ درصد از آنها سابقه محکومیت دارند. ۴۱ درصد از آنها بی‌سواد یا سطح تحصیلات پایین داشته و ۸۵ درصد شان ملیت ایرانی داشته‌اند. ۵۶ درصد آنها به علت ناسازگاری با والدین مخصوصاً بد رفتاری پدر اقدام به ترك خانه کرده‌اند. در مورد انحراف جنسی، ۴۴ درصد آنها دارای اختلالات جنسی و ۲۲ درصد آنها مورد اغفال گزارش کرده‌اند. ۸۰ درصد کودکان کم سن و سال هستند که درآمد کمتری دارند (دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۸۱)

خامسان در مطالعه‌ای با عنوان « بررسی پیرامون مساله کودکان خیابانی » در

Archive of SID

شهرستان بیرجند مشخص ساخت که فقر اصلی ترین علل بوجود آورنده کودکان خیابانی است. اکثر کودکان خیابانی تحصیل را رها کرده و بر کسب درآمد می پردازند. مهاجرت و حاشیه نشینی تاثیر زیادی بر مساله کودکان خیابانی دارد. اکثر کودکان از خدمات اجتماعی برخوردار نبوده خانواده های آنان تحت پوشش حمایت های اجتماعی نیستند و اکثر آنها از خانوارهای پر جمعیت هستند (خامسان ۱۳۷۹)

تحقیقات در مورد کودکان خیابانی در خارج

طبق گزارشات ارائه شده از طرف سازمان جهانی یونسف از ۲۶۰ کودک خیابانی مصاحبه شده، کودکانی که در خیابان کار می کردند و می خوابیدند. ۳۱ درصد از کودکان خیابانی، خانه ای داشتند که شب به آن جا برگردند. اکثریت آنها حداقل با یکی از والدین بیولوژیکی خود زندگی می کردند. ۳۱/۴ درصد از کودکان خیابانی، در خیابان کار می کردند و می خوابیدند ۱۲ درصد از کودکان هم در خیابان و هم در خانه می خوابیدند. این گزارش نشان می دهد اکثریت کودکان خیابانی (۳۹/۵ درصد) بین ۱ تا ۳ سال را در خیابان سپری کردند. (۲۳/۹ درصد) بین نیم تا یکسال و (۱۸/۵ درصد) زیر نیم سال، و (۱۱/۹) از آنها بین ۴ تا ۶ سال، (۴/۱) درصد بین ۷ تا ۱۰ سال و (۱/۲ درصد) هم بالای ۱۱ سال در خیابان بودند. نزدیک به ۴۷ درصد از کودکان مورد مطالعه گدا، ۱۴/۷ درصد فروشنده، ۲۱/۲ درصد نگهبان ماشین ها و ۴/۱ درصد هم محافظ والدین نابینا بودند. ۶۲/۳ درصد از کودکان خیابانی گزارش کردند که آنها غذای مورد نیازشان را با درآمد خودشان خریداری کردند. کمی نزدیک به ۱۸ درصد از باقیمانده غذای رستورانها استفاده می کردند. ۹/۲ درصد به صورت تصادفی غذا گیرشان می آمد و ۹/۱ درصد هم در خانه غذا می خوردند. ۶۰/۹ درصد از کودکان گزارش کردند که آنها در آمدشان را برای تهیه غذا، ۱۴/۲ درصد برای خرید لباس و ۲۲/۷ درصد هم برای انجام مخارج خانه هزینه می کنند. بالای ۲۵/۵ درصد از کودکان خیابانی هرگز به مدرسه نرفته بودند. نزدیک به ۲۰ درصد از آنان تحصیل در حد بسیار پایین ابتدایی و ۳۸/۲ درصد تحصیلات بالاتر از ابتدایی داشتند. نزدیک به ۹ درصد بین ۱ تا ۲ سال در مقطع دبیرستان و ۴/۸ درصد نیز بین ۳ تا ۴ سال از مقطع دبیرستان بودند. کودکانی که هم در خانه و هم در خیابان و می خوابیدند، به احتمال، بیشتر از

۱۶۵

سایر گروه‌ها، مشروبات مصرف می‌کردند. کمی بیشتر از (۲/۲۶ درصد) از کودکان خیابانی گزارش کردند که روابط جنسی در ۶ ماه گذشته داشتند. در بین آنهایی که تجربه روابط جنسی در ۶ ماهه گذشته داشته‌اند، ۷۳/۸ درصد يك شريك جنسی و بقیه دو شريك جنسی یا بیشتر داشتند. بیشتر از نیمی (۶/۵۶ درصد) از کودکان خیابانی با موضوع آزار جنسی مرتبط بودند در مورد این موضوع که دریافت آنها از زندگی در خیابان چگونه است؟ ۲۸/۵ درصد از کودکان، از زندگی در خیابان احساس ناامیدی می‌کردند. آنها بیان می‌کردند که انتخاب دیگری جزء زندگی در خیابان نداشتند. آنها به تعدادی از عوامل جهت زندگی در خیابان اشاره کردند از جمله کسب درآمد، یتیم بودن، آزار توسط ناپدری، نا مادری یا بعضی از وابستگان، حمایت و مراقبت ناکافی خانواده یا مراقبین و نیز فشار گروه دوستان می‌باشد (یونیسف ۲۰۰۱)^۱

بارون و کندلی، مطالعه‌ایی در خصوص رفتار مجرمانه جوانان خیابانی و مطرود انجام دادند نتایج مطالعه آنها نشان می‌دهد در حالیکه بسیاری از جوانان خیابانی از هنجارها و قواعد رسمی می‌ترسند، اما متخلفین حرفه‌ای و با سابقه، ترسی از این قواعد و مقررات ندارند و عموماً ترسشان به وسیله عواملی چون فقر، مصرف مواد، ارتباط با دوستان مجرم و خلافکار و فشارهای هنجاری نادرست کاهش می‌یابد. مطالعه بیانگر آن است که جوانان متخلف، کاملاً در شیوه‌های زندگی خود غوطه‌ورند و از دوستان خلافکار و مواد تغذیه می‌شوند و از جامعه متعارف و معمولی کناره‌گیری می‌کنند (براون و کندالی ۱۹۹۸).^۲

مبانی نظری تحقیق

ویل دورانت می‌گوید: خانواده، مهد نجات بخش و انتقال دهنده سنن، آداب و رسومی (فرهنگ) است که میراث بشری و سنگ بنای تشکیلات اجتماعی است. دوگرف می‌گوید: اگر خانواده به وظایف تربیتی عمل نماید و اگر در محیط خانوادگی جو عاطفی، دوستی و محبت حاکم باشد، طفل به راحتی اجتماعی شده و رفتارهای طبیعی و معتدل خواهد داشت. در غیر این صورت طفل از کمبود شدید عاطفی رنج می‌برد و رفتارهای غیر طبیعی و نا معتدل از خود بروز

1. unicef2001

2. baron sw and kendely lw1998

Archive of SID

می دهد با عنایت به پارادایم دکتر سیف‌اللهی (رابطه ساختاری مسائل اجتماعی ایران) و نظریه‌های (فشار ساختاری - اصالت ساخت و کارکرد - یادگیری - کنترل اجتماعی - انگ زنی) و در قالب تلفیق سطوح خرد و کلان مبانی نظری این تحقیق شکل گرفته است. که به شرح زیر می باشد.

با عنایت به سیر تحول جامعه از شرایط سنتی به شرایط پیشرفته و صنعتی و همچنین تحولات صورت گرفته در نهاد خانواده در شرایط گذار موارد ناهماهنگی هایی به چشم می خورد که از آن جمله می توان به واگذاری قسمتی از کارکردهای آموزشی و پرورشی و نیز تربیتی خانواده سنتی به نهادهای آموزشی همچون مهد- مدرسه- آموزشگاه - دانشگاه و .... می توان اشاره کرد. ولی پیش بینی و واگذاری این قسمت از کارکرد و وظیفه نهاد خانواده به نهادهای آموزشی در شرایط طبیعی بدون مشکل خاصی صورت می گیرد ولی در زمانی که نهاد خانواده محصور در طلسم فقر (فقر- ناتوانی و بی قدرتی- آسب پذیری - بیماری- انزوا) حاصل از نابرابری ها و تضادها در ماهیت، عملکرد و روابط عناصر و مولفه های تشکیل دهنده نظام اجتماعی (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) قرار می گیرد و این چرخه و فرایند در کنار سایر عوامل منجر به ایجاد بحران در نهادهای اجتماعی و از جمله خانواده می شود. و از درون این خانواده های بحران زده و گرفتار در این چرخه دوار و ویرانگر تمامی هنجارها و ارزشهای خانواده دستخوش تحول شده و اهرمهای کنترلی خانواده از بین می رود و کودکان در جامعه رها می شوند. عناصر و مولفه های نظام اجتماعی با ماهیت، عملکرد و روابط ناموزون که دارای خلاءها و نقاط ضعف متعددی می باشد. این کودکان با حمایت و هدایت گروه های خاص بر ناموزون ترشدن ماهیت، عملکرد و روابط مولفه های نظام اجتماعی موثر واقع می شوند. ادامه این شرایط منجر به شکل گیری فرایند دیالکتیکی گسترده ای در تولید و بازتولید این گروه از کودکان می گردد و این موضوع نیز به نوبه خود منجر به گسترش و تشدید تضادها و ستیزهای داخلی و بین المللی و ناموزون تر شدن توسعه در جامعه خواهد بود و متقابلا این توسعه ناموزون و ناهماهنگ می تواند در تشدید و بازتولید این تضادها و ستیزه و همچنین تشدید نابرابری های جدید در ماهیت و محتوا و عملکرد این عناصر و مولفه ها و همچنین روابط متقابل آنها در تعاملات داخلی و بین المللی موثر واقع شود.

متغیر مستقل: عوامل تاثیر گذار بر شکل گیری، بروز و ظهور کودکان خیابانی (عناصر و مولفه های نظام اجتماعی (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) با ماهیت، عملکرد و روابط ناموزون و ناهماهنگ موجب شکل گیری نوعی پدیده فقر در کلیه ابعاد نهاد خانواده های تحت تاثیر این شرایط می گردد و این امر به فرایند گسترده ای تبدیل شده و نهاد خانواده را ضعیف و ضعیف تر می کند به طوری که خانواده وظایف و کارکردهای خود را از دست داده و هیچ گونه کنترل و نظارتی بر کودکان خود نخواهد داشت و کودکان کم کم از شرایط خانواده فرار کرده و برای بقا و حیات به خیابانها پناه می برند و این دوره را (دوره شکل گیری و بروز کودکان خیابانی) می نامند و عوامل تاثیر پذیر از شکل گیری، بروز و ظهور کودکان خیابانی همین کودکان خیابانی که در طول دوره حیات خود در خیابانها، آموزشها و تجارب لازم را در جهت قانون گریزی و ناهنجاری آموزش دیده و پس از کسب تجارب و آموزشهای لازم و نیز شرایط روحی و روانی آسیب دیده و پتانسیل لازم برای هرگونه ارتکاب به اعمال خلاف قانون و عرف و شرع را بدست می آورند و این دوره را (دوره تداوم و گسترش حیات و یادگیری این گروه) می نامند که در این مرحله گروه کودکان خیابانی تبدیل به افرادی بالغ با توانمندی های ناهنجارانه شده و همسو با فعالیت های گروه مختلف (سیاسی - اقتصادی - فرهنگی و .....) قرار گرفته و با فعالیتهای قانون گریزانه خود در آنها موثر واقع می شوند و کودکان خیابانی محصول ناهماهنگی و ناهمگونی عناصر و مولفه ها، خود تبدیل به نیروهایی می شوند که با فعالیت های خود به صورت مستقیم و غیر مستقیم به این عناصر و مولفه ها تاثیر می گذارند از متغیرهای مستقل این پژوهش می باشد.

متغیر وابسته: بروز و ظهور کودکان خیابانی و گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی از متغیرهای وابسته این پژوهش می باشد.

متغیر کنترل: خانواده و شرایط حاکم بر آن از متغیرهای واسط و کنترل این پژوهش می باشد.

فرضیه های تحقیق

- الف) به نظر می رسد ماهیت، عملکرد و روابط عناصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند بابرز، ظهور پدیده کودکان خیابانی رابطه معناداری داشته باشد.
- ب) به نظر می رسد ماهیت، عملکرد و روابط عناصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند در گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی رابطه معناداری داشته باشد.
- ج) چنین به نظر می رسد پیامدهای حاصل از پدیده کودکان خیابانی می تواند با ماهیت، عملکرد و روابط عناصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری از رابطه معناداری داشته باشد.
- د) چنین به نظر می رسد ماهیت، عملکرد و روابط عناصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند با کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی رابطه معناداری داشته باشد.

شاخص های مربوط به متغیرهای تحقیق

با توجه به اینکه پژوهش حاضر به شیوه دیالکتیکی عمل خواهد کرد بنابراین این ضرورت ایجاب می کند که شاخص سازی به صورت جداگانه (ماهیت و عملکرد هر کدام از عناصر و مولفه های تشکیل دهنده نظام اجتماعی تاثیر گذار بر بروز و شکل گیری و نیز حیات و گسترش کودکان خیابانی و همچنین عناصر و مولفه های تاثیر پذیر از شکل گیری و حیات و گسترش کودکان خیابانی) استخراج و عمل شود. شاخص سازی متغیرها بنابر ماهیت و عملکرد و نیز رابطه ناموزون و ناهماهنگ عناصر و مولفه های تشکیل دهنده نظام اجتماعی (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) و تاثیر گذاری و همچنین تاثیر پذیری از بروز و شکل گیری و نیز حیات و گسترش کودکان خیابانی را شامل می گردد. و این شاخص از جمع بندی شاخص های متعدد تاثیر گذار و تاثیر پذیر از پدیده کودکان خیابانی ارائه شده در پژوهشهای متعدد قبلی و همچنین رفع نقص آنها تهیه و ارائه شده است.

۱۶۹

■ عنصر و مولفه اقتصادی تاثیرگذار و تاثیرپذیر از بروز و شکل گیری و نیز حیات و گسترش کودکان خیابانی، شاخص‌های (تغییرات نرخ تورم- رکود اقتصادی در سایه ضعف فرایند تولید متنوع و گسترده در جامعه - افزایش بیکاری و واسطه‌گری - پایین بودن نرخ مشارکت اقتصادی و....) را شامل می‌گردد.

■ عنصر و مولفه فرهنگی تاثیرگذار و تاثیرپذیر از بروز و شکل گیری و نیز حیات و گسترش کودکان خیابانی، شاخص‌های (تهاجم فرهنگی بین‌المللی - مادی‌نگری و علم‌اندیشی جهانی - تضاد و رقابت بین خرده فرهنگها - نفع‌محوری - قوم‌مداری - نژاد‌گرایی) را شامل می‌گردد.

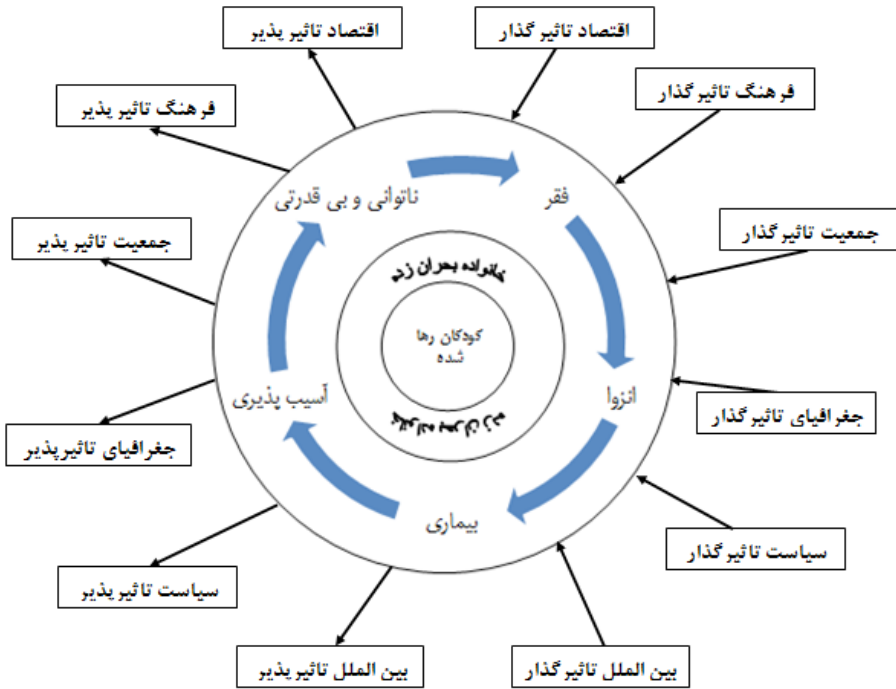
■ عنصر و مولفه جمعیت تاثیرگذار و تاثیرپذیر از بروز و شکل گیری و نیز حیات و گسترش کودکان خیابانی، شاخص‌های (افزایش حجم و رشد جمعیت - افزایش مهاجرت - افزایش جمعیت بیکار - کاهش حمایت نسلی - کاهش عرضه نیروی کیفی - نابرابری در میزان جمعیت و منابع) را شامل می‌گردد.

■ عنصر و مولفه جغرافیایی تاثیرگذار و تاثیرپذیر از بروز و شکل گیری و نیز حیات و گسترش کودکان خیابانی، شاخص‌های (ناهمواری‌ها و موقعیتهای نامناسب جغرافیایی - خشکسالی و کم‌آبی - مرزهای محذب - عدم دسترسی به منابع مورد نیاز در اثر حاشیه نشینی و مرز نشینی) را شامل می‌گردد.

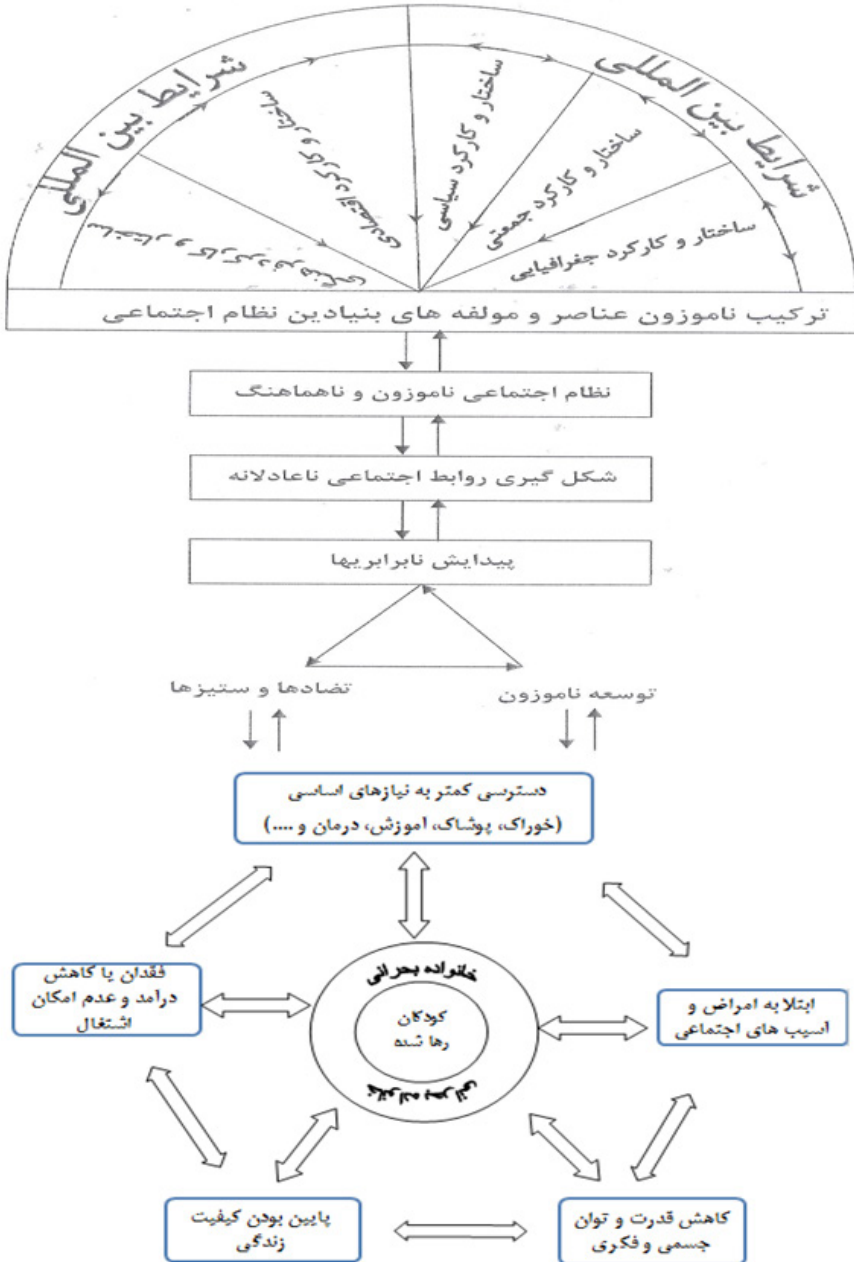
■ عنصر و مولفه سیاسی تاثیرگذار و تاثیرپذیر از بروز و شکل گیری و نیز حیات و گسترش کودکان خیابانی، شاخص‌های (دلسردی و بی‌تفاوتی کودکان خیابانی از آینده خود در خانواده و ایجاد انگیزه و تمایل به عدم مشارکت اجتماعی - بزرگنمایی کاستی‌ها و کمبودها به وسیله کودکان خیابانی در خانواده و ایجاد انگیزه و تمایل به عدم اعتماد اجتماعی - بی‌توجهی خانواده‌ها به نیازها و مطالبات کودکان خیابانی و ایجاد انگیزه و تمایل به عدم مشارکت اجتماعی - عملکرد غیر مسئولانه خانواده‌ها نسبت به کودکان خیابانی و ایجاد انگیزه و تمایل به عدم اعتماد اجتماعی - خودمحوری و بی‌توجهی به حقوق دیگران توسط کودکان خیابانی و ایجاد انگیزه و تمایل به عدم مشارکت اجتماعی) را شامل می‌گردد.

■ عنصر و مولفه بین‌المللی تاثیرگذار و تاثیرپذیر از بروز و شکل گیری و نیز حیات و گسترش کودکان خیابانی، شاخص‌های (شیوع بیماری‌های خطرناک - مسائل

زیست محیطی - مسیرهای قاچاق مواد مخدر - تاثیر رسانه های بیگانه - قاچاق
سلاح های کشتار جمعی - جنگ نفت و انرژی - ادعای سرزمینی را شامل
می گردد.

مدل ارتباط مفاهیم تاثیر گذار و تاثیر پذیر از عامل طلسم فقر و خانواده بحرانی

ارائه مدل تبیین جامعه شناختی کودکان خیابانی شهر تهران در سال ۹۴

تعاریف نظری مفاهیم تحقیق

تعریف سازمان ملل متحد از کودکان خیابانی: کودکان پسریا دختری که خیابان و همچنین ساختمان‌ها و زمین‌های متروکه، خانه و محل زندگی او شده است و تحت حمایت و نظارت کافی بزرگسالان مسئول قرار ندارد. و سازمان بهزیستی کشور، کودکان خیابانی را این‌گونه تعریف می‌کند: کودکان خیابانی به افراد زیر ۱۸ سال (اعم از دختر و پسر) اطلاق می‌گردد که در شهرهای بزرگ برای ادامه بقا خود مجبور به کار یا زندگی در خیابان هستند. (روشن، رسول، ۱۳۷۹، ۱۳۷). کودکان قانون‌گریز، زیر ۱۸ سال با مشاغل مختلف و مطرود و محروم از مطلوبیت‌ها از خانواده‌های بحران‌زده و اسیر در طلسم فقر که محصول نا هماهنگی و نابرابری در عناصر و مولفه‌های نظام اجتماعی، که برای بقا و حیات خود تلاش می‌کنند و از اختلالات رشدی (جسمی، حرکتی-عاطفی، هیجانی-اجتماعی، رفتاری) رنج می‌برند (تعریف نگارنده).

تعریف عملیاتی تحقیق

در مورد تعریف کودکان خیابانی «لاسک - Lusk» (۱۹۹۲) چهار گروه از کودکانی را که در خیابان می‌توان دید تعریف می‌کند. هر گروه ویژگی‌های خود را دارد: گروه اول کودکان فقیری هستند که شبها به خانه‌شان برمی‌گردند. آن‌ها احتمالاً به مدرسه می‌روند و بزهکار نیستند. گروه دوم کودکان کارگر خیابانی که نسبتاً مستقل‌اند. پیوندهای آن‌ها با خانه در شرف از هم گسستن است و حضور آن‌ها در مدرسه در حال خاتمه دادن است و بزهکاری آن‌ها دارد شروع می‌شود. گروه سوم کودکان خانواده‌های خیابانی هستند که به همراه خانواده خود در خیابان زندگی و کار می‌کنند. وضعیت آن‌ها با فقر گره خورده است. در هندوستان به آن‌ها «ساکنین پیاده‌رو» گفته می‌شود و در امریکا آنان کودکان خانواده‌های بی‌خانمان هستند. گروه آخر کودکانی هستند که تماس خود را با خانواده قطع کرده‌اند. آن‌ها تمام وقت خود را در خیابان می‌گذرانند و کودکان خیابانی «واقعی» هستند. کودکان خیابانی در شهر تهران، شامل چهار گروه کودکان متکدی خیابانی - کودکان ولگرد خیابانی - کودکان بزهکار خیابانی - کودکان کارگر خیابانی را شامل می‌گردد.

۱۷۳

که کودکان بزهکار خیابانی شامل کودکان سارق- کودکان ساقی مواد مخدر- و تخلفات اخلاقی و جنسی را شامل بوده و نیز کودکان ولگرد خیابانی شامل تلکه گیران (تله گیران) و باجگیران را شامل می شود کودکان کارگر خیابانی شامل مشاغل کاذب و مشاغل واقعی می باشد و کودکان متکدی خیابانی، کودکانی که تلاش می کنند به شیوه ها و تدابیر مختلف و با رضایت از مردم دریافت مالی کنند. (جانقلی ، مصطفی ، ۱۳۸۲، ۱۲۷).

روش تحقیق پیمایشی

پیمایش به معنای بررسی عمیق، ماهیت یک شی ناپیدا و یا دور دست، می باشد. تحقیق پیمایش بهترین روش موجود برای جمع آوری داده های اصلی برای تبیین جامعه آماری بزرگ هستند که می توان به طور مستقیم آنها را مشاهده و با نمونه گیری تصادفی دقیق می توان گروهی از پاسخ گویان را فراهم آورد که ویژگی های آنان منعکس کننده ویژگی های جمعیت بزرگتر باشد. محقق از مشاهدات واقعی خود به تعریف عملیاتی پردازد. انتخاب روش تحقیق پیمایشی به جهت کم هزینه بودن و میزان داده ها و میزان داده هایی که جمع آوری می شوند. (بیکر-۱۳۷۷- ص ۵۶۸ و ۵۷۴).

ابزار جمع آوری اطلاعات این پژوهش با استفاده از ابزارهای گفتگو و مصاحبه از طریق پرسشنامه با سوالات باز و محدود پنج گزینه ای لیکرت، به طور منظم از کودکان خیابانی انتخاب شده در گروه های نمونه گیری طبقه بندی شده، صورت گرفت و با گردآوری داده های کمی، نظرات کل گروه کودکان خیابانی را مورد مطالعه قرار داده ایم. که پس از جمع آوری داده ها به کمک علم و نرم افزارهای آماری به پردازش و بررسی یافته ها پرداختیم.

اعتبار و روایی (Validity)

اعتبار تحقیق: اعتبار یعنی اینکه پرسشنامه و ابزار جمع آوری اطلاعات، متغیرهای مورد نظر دقیقا همان چیزی را که در نظر داشته سنجیده است؟ مسئله اعتبار در پرسشنامه این است که آیا محتوای ابزار یا سوالات مندرج در ابزار دقیقا متغیر موضوع مورد مطالعه را می سنجد یا نه؟ که سه نوع اعتبار را می توان از یکدیگر تمیز داد.

Archive of SID

۱. اعتبار محتوایی (صوری): منظور شناسایی اعتبار شاخص پژوهش است از طریق مراجعه به داوران.

۲. اعتبار تجربی (پیوسته، معیار، ملاک): هدف شناخت رابطه بین ابزار اندازه گیری با نتایج بدست آمده که به دو طریق می باشد. اعتبار همزمان و اعتبار پیش بینی.

۳. اعتبار سازه ای (نظری): عبارت از ایجاد ارتباط بین ابزار سنجش (سنجه ها) با چهارچوب نظری کلی، بدان منظور که مشخص شود آیا ابزار تحقیق با مفاهیم و فرضیه ها رابطه دارد یا نه؟ (ساروخانی، ۱۳۷۷: ۱۳۹).

در این تحقیق برای بدست آوردن اعتبار سئوالات ابتدا با توجه به نظریات مورد بحث در تحقیق سعی شده است در قالب چهارچوب نظری سئوالاتی طرح شود و بعد از تدوین سئوالات پرسشنامه، پرسشنامه در اختیار تنی چند از اساتید محترم قرار داده شده و به رفع نقائص و اشکالات آن پرداخته شد و مورد قضاوت قرار گرفت تا از حداکثر اعتبار لازم توسط داوران برخوردار باشند.

پایائی^۱

پایائی یعنی آیا ابزار سنجش به نحوی پایدار مفاهیم مورد نظر خود را می سنجد؟ روایی دقت در سنجش است. پایائی این است که اگر به صورت مکرر چیزی را بسنجیم نتیجه یکسان باشد. (به شرط اینکه چیزی تغییر نکرده باشد) پایائی با ثبات شامل استفاده از همان معرف، همان تعریف و همان نحوه جمع آوری برای هر دفعه است. شیوه هایی که می توان به وسیله آنها به روایی یک ابزار پی برد چند دسته اند.

در تعیین پایائی معمولاً از آلفای کرونباخ استفاده می شود. ایده اصلی آلفای کرونباخ که معمولاً در طیف لیکرت به کار می رود، این است که بعد از محاسبه ضرایب همبستگی مرتبه صفر گویه های طیف، میانگین این ضرایب محاسبه شده است. هرچند میانگین بیشتر باشد، آلفا بیشتر است، چرا که ایده اصلی در کرونباخ این است که بین متغیرها ارتباط خطی وجود دارد و کرونباخ برای ارتباط خطی کاربرد دارد. در تحقیقات اجتماعی، آلفای ۴۰ و بالاتر قابل قبول است. در تحقیق حاضر نیز برای روایی گویه های پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شده است و ارتباط خطی متغیرها محاسبه و سپس در پرسشنامه جای گرفته اند تا بتوان

1. (Reliability)

۱۷۵

از آن طریق اطلاعاتی جمع آوری نمود که قابل تعمیم به کل جامعه آماری باشد (یعقوبی، ۱۳۸۶: ۱۰۷). ضریب آلفای کروناخ برای سنجش متغیر تاثیر پذیری عناصر و مولفه های اجتماعی از پدیده کودکان خیابانی ۰/۷۹۳۲ و ضریب آلفای کروناخ برای سنجش تاثیر گذاری عناصر و مولفه های اجتماعی بر پدیده کودکان خیابانی ۰/۹۲۳۵ می باشد.

تعیین حجم نمونه

از آنجایی که پژوهشگران اغلب موارد توانایی اجرای پژوهش را در سطح جامعه آماری ندارند، بدین جهت پژوهش خود را به نمونه کوچکتري محدود می نمایند تا بتوانند تحقیق را انجام داده و نتایج را به جامعه آماری تعمیم دهند. در این تحقیق با توجه به گستردگی شهر تهران و جمعیت تقریبی بالای کودکان خیابانی در این شهر ارائه شده توسط نهادها و سازمانهای مختلف ذیربط جهت تعیین حجم نمونه از فرمول نمونه گیری کوکران استفاده شده است.

برآورد حجم نمونه

$n =$ حجم نمونه.

$N =$ حجم جامعه (آمار تقریبی کودکان خیابانی در شهر تهران).

$p =$ نسبت موفقیت (برای بدست آوردن بیشترین حجم نمونه برابر ۰/۵ / در نظر گرفته شد).

$\varepsilon =$ میزان خطا بر اساس تحقیقات مشابه (برابر ۰/۵٪ در نظر گرفته شد).

$Z_{\frac{\alpha}{2}} =$ سطح زیر نمودار در سطح ۰/۰۵٪ (برابر ۱/۸ در نظر گرفته شد).

$$n = \frac{NZ^2_{\frac{\alpha}{2}}p(1-p)}{\varepsilon^2(N-1) + Z^2_{\frac{\alpha}{2}}p(p-1)} = \frac{18355 \times (1.8)^2 \times 0.5 \times (1-0.5)}{(0.05)^2(18355-1) + (1.8)^2 \times 0.5 \times (0.5-1)} = 318$$

با توجه به امکان طبقه بندی آماری کودکان خیابانی، آنها را بسته به خصوصياتی که دارند از یکدیگر متمایز و به طبقات مختلف چهارگانه (کودکان کارگر - کودکان متکدی - کودکان بزهکار - کودکان ولگرد) تقسیم می کنیم، سپس با توجه به تعداد حجم جمعیت مورد نیاز نمونه (۳۱۸ نفر)، از هر یک از طبقات چهارگانه به طریق زیر نمونه گیری مطبق - نمونه گیری نسبی متناسب با تعداد متفاوت موجود در

Archive of SID

چهارگروه به عمل می‌آوریم. جامعه آماری تحقیق حاضر را متناسب با گروه‌های چهارگانه (کودکان کارگر - کودکان متکدی - کودکان بزهکار - کودکان ولگرد) و تعداد متفاوت موجود در هر گروه محاسبه و با استفاده از روش نمونه‌گیری مطبق - نمونه‌نسبی به تعداد ۳۱۸ نفر انتخاب شده است چرا که در شیوه‌نسبی می‌بایست تعداد افراد از هر قشر یا لایه مطرح و رعایت می‌شود.

روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش شامل مجموعه کودکان دختر و پسر در سنین ۶الی ۱۸سال (فاقد سرپرست - مهاجرین - فقیر) خیابانی در شهر تهران خواهد بود که در مکانهایی مانند میادین - خیابانهای شلوغ و پر رفت و آمد - گذرگاه‌ها - پارکها - شهر بازی - مترو - اماکن عمومی و ..... به اموری مانند دستفروشی (گل فروشی - دستمال فروشی - دعا و متون نیایش فروشی - آدامس فروشی - عروسک و اسباب بازی فروشی - کفی کفش فروشی - باتری فروشی - جوراب فروشی - کیف و کمر بند فروشی - عکس فروشی - بادکنک فروشی - سی دی فروشی و .....) و نیز امور خدماتی (پخش تراکت تبلیغی - وزن کشی - واکس زدن - پاک کردن شیشه ماشین - پادویی فروشگاه‌ها و مغازه‌ها و ....) مشغول‌اند. با توجه به امکان طبقه‌بندی آماری جامعه نمونه آنها را بسته به خصوصیتی که دارند از یکدیگر متمایز ساخته به طبقات مختلف تقسیم نموده، سپس با توجه به تعداد مورد نیاز نمونه، از هر یک از طبقات به روش زیر نمونه‌گیری تصادفی مطابق انجام شد. کودکان خیابانی شامل چهارگروه کودکان متکدی خیابانی - کودکان ولگرد خیابانی - کودکان بزهکار خیابانی - کودکان کارگر خیابانی را شامل می‌گردد. با توجه به اینکه آمار تقریبی کودکان کارگر خیابانی و نیز کودکان متکدی بالاتر از دو گروه کودکان بزهکار و کودکان ولگرد بوده، لذا با احتساب تناسب و درصد این کودکان، آمار مربوط کودکان کارگر خیابانی و نیز کودکان متکدی با احتساب تقریبی ۳۰ درصد و آمار کودکان بزهکار و کودکان ولگرد احتساب ۲۰ درصد محاسبه شده است. که کودکان بزهکار خیابانی شامل کودکان سارق - کودکان ساقی مواد مخدر - و تخلفات اخلاقی و جنسی تعداد نمونه این گروه از کودکان $۶۳ = ۲۰\% \times ۳۱۸$ را شامل بوده و نیز کودکان ولگرد خیابانی شامل تلکه‌گیران (تله‌گیران) و باجگیران $۶۳ = ۲۰\% \times ۳۱۸$ را شامل می‌شود کودکان کارگر خیابانی شامل مشاغل کاذب و

مشاغل واقعی $96 = 30\% * 318$ می باشد و کودکان متکدی خیابانی، کودکانی که تلاش می کنند به شیوه ها و تدابیر مختلف و با رضایت از مردم دریافت مالی $96 = 30\% * 318$ کنند.

در هر یک از طبقات با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی افراد را انتخاب و از طریق مصاحبه با پرسشنامه اطلاعات را جمع آوری کردیم.

قلمرو تحقیق

با توجه به وسعت و گستردگی مکانی شهر تهران و نیز تنوع شغلی کودکان خیابانی و نیز متعدد بودن مکانهای فعالیت آنها می بایست از روشهای نمونه گیری تصادفی از مناطق ۲۲ گانه شهر تهران و نیز نقشه جغرافیایی آن به صورت تصادفی از تعداد ۵ میدان اصلی این شهر (شمال-جنوب-شرق-غرب و مرکز) انتخاب می شد تا نتایج حاصل از این تحقیق قابل تعمیم به تمام نقاط شهر تهران باشد. در شمال شهر، میدان تجریش و اطراف آن انتخاب شده است. در شرق شهر میدان رسالت اطراف آن انتخاب شده است. در غرب شهر میدان آزادی و اطراف آن انتخاب شده است. در منطقه مرکزی شهر تهران میدان انقلاب و اطراف آن انتخاب شده است. در جنوب شهر میدان شوش و اطراف آن انتخاب شده است.

نتایج تحلیل توصیفی داده ها

بررسی آماره های مربوط به عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و بین المللی تاثیرگذار بر ظهور و بروز پدیده کودکان خیابانی مقادیر حاصل شده برای عوامل تاثیر گذار بر ظهور و بروز پدیده کودکان خیابانی در جدول زیر درج شده است ارقام مندرج در جدول، میانگین، میانه و مد و همچنین آماره های انحراف استاندارد و واریانس مربوط به متغیرهای مذکور و کمترین و بیشترین مقدار متغیرها را نشان می دهد.

جغرافیایی و بین‌المللی تاثیر گذار بر ظهور و بروز پدیده کودکان خیابانی

شرح	میانگین	میانه	مد	انحراف استاندارد	واریانس	کمترین	بیشترین
عوامل اقتصادی	۳/۳	۳/۵	۳/۵	۰/۸	۰/۶	۱	۴/۷
عوامل فرهنگی	۳/۲	۳/۲	۳	۰/۸	۰/۶	۱/۲	۵
عوامل سیاسی	۳/۳	۳/۵	۳/۲	۰/۸	۰/۷	۱/۵	۵
عوامل جمعیتی	۳/۲	۳/۲	۲/۷	۰/۷	۰/۶	۱/۷	۴/۷
عوامل جغرافیایی	۳/۷	۳/۷	۳/۷	۰/۶	۰/۴	۲/۵	۵
شرایط بین‌المللی	۳/۳	۳/۲	۳	۰/۷	۰/۵	۱/۵	۵

بررسی آماره‌های مربوط به عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و بین‌المللی تاثیر گذار بر گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی، مقدارهای حاصل شده برای عوامل تاثیر گذار بر گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی در جدول زیر درج شده است ارقام مندرج در جدول، میانگین، میانه و مد و همچنین آماره‌های انحراف استاندارد و واریانس مربوط به متغیرهای مذکور و کمترین و بیشترین مقدار متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول اطلاعات مربوط به آماره‌های توصیفی عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی،

جغرافیایی و بین‌المللی تاثیر گذار بر گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی

شرح	میانگین	میانه	مد	انحراف استاندارد	واریانس	کمترین	بیشترین
عوامل اقتصادی	۳/۳	۳/۲	۴/۰	۰/۷	۰/۵	۱/۷	۴/۷
عوامل فرهنگی	۳/۱	۳	۳/۵	۰/۸	۰/۶	۱/۷	۵
عوامل سیاسی	۳/۳	۳	۲/۵	۰/۸	۰/۶	۲/۲	۴/۷

عوامل جمعیتی	۳/۲	۳/۲	۳/۵	۰/۸	۰/۷	۱	۴/۷
عوامل جغرافیایی	۳/۱	۳	۳	۰/۷	۰/۵	۲/۲	۵
شرایط بین المللی	۳/۱	۳	۳	۰/۷	۰/۵	۲	۴/۵

بررسی آماره‌های مربوط به عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و بین المللی موثر بر کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی مقدرهای حاصل شده برای عوامل تاثیر گذار بر کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی در جدول زیر درج شده است ارقام مندرج در جدول، میانگین، میانه و مد و همچنین آماره‌های انحراف استاندارد و واریانس مربوط به متغیرهای مذکور و کمترین و بیشترین مقدار متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول اطلاعات مربوط به آماره‌های توصیفی عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی،

جغرافیایی و بین المللی موثر بر کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی

شرح	میانگین	میانه	مد	انحراف استاندارد	واریانس	کمترین	بیشترین
عوامل اقتصادی	۳/۱	۳	۳	۰/۴	۰/۱	۲/۵	۴
عوامل فرهنگی	۳	۳	۳	۰/۴۹	۵/۱	۲/۲	۴
عوامل سیاسی	۳/۷	۳/۵	۳	۰/۷	۰/۵	۲/۵	۵
عوامل جمعیتی	۳/۷	۳/۷	۳	۰/۷	۰/۵	۲/۷	۵
عوامل جغرافیایی	۳/۸	۴	۳	۰/۷	۰/۵	۳	۵
شرایط بین المللی	۳/۷	۳/۷	۳	۰/۷	۰/۵	۳	۵

بررسی آماره‌های مربوط پدیده کودکان خیابانی، مقدرهای حاصل شده برای عوامل تاثیر گذار بر پدیده کودکان خیابانی در جدول زیر درج شده است ارقام مندرج در جدول، میانگین، میانه و مد و همچنین آماره‌های انحراف استاندارد و واریانس مربوط به متغیرهای مذکور و کمترین و بیشترین مقدار متغیرها را نشان

شرح	میانگین	میانه	مد	انحراف استاندارد	واریانس	کمترین	بیشترین
عوامل اقتصادی	۳/۷	۴	۳	۰/۷	۰/۵	۳	۵
عوامل فرهنگی	۳/۸	۴	۲	۰/۷	۰/۵	۲/۵	۵
عوامل سیاسی	۳/۶	۳/۵	۳	۰/۷	۰/۵	۲/۷	۵
عوامل جمعیتی	۳/۶	۳/۷	۳	۰/۶	۰/۳	۳	۵
عوامل جغرافیایی	۳/۷	۳/۵	۳	۰/۷	۰/۵	۳	۵

میانگین عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و شرایط بین المللی تاثیر گذار بر ظهور و بروز پدیده کودکان خیابانی به ترتیب برابر با ۳/۳، ۳/۲، ۳/۳، ۳/۲ و ۳/۷ می باشد. میانگین عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و شرایط بین المللی تاثیر گذار بر گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی به ترتیب برابر با ۳/۳، ۳/۱، ۳/۳، ۳/۲، ۳/۱، ۳/۱ می باشد. میانگین عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و شرایط بین المللی تاثیر گذار بر کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی به ترتیب برابر با ۳/۱، ۳/۱، ۳/۷، ۳/۸، ۳/۷، ۳/۷ می باشد. میانگین عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی و جغرافیایی تاثیر پذیر از پدیده کودکان خیابانی به ترتیب برابر با ۳/۷، ۳/۸، ۳/۶، ۳/۶ می باشد.

بخش استنباطی

فرضیه شماره ۱: به نظر می رسد عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند با ظهور و بروز کودکان خیابانی رابطه معنا داری داشته باشد. فرضیه یک این پژوهش رابطه عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) را با ظهور و بروز کودکان خیابانی بررسی می نماید. با استفاده از آزمون آماری تی تست تک نمونه نشان می دهد سطح اعتبار برای مولفه های ظهور

و بروزکودکان خیابانی برابر با $p = /0.01$ بدست آمده است و با توجه به اینکه مقدار سطح اعتبار بدست آمده از حداکثر مقدار قابل قبول برای تایید فرضیه ($p = 0/05$) کوچکتر می باشد، لذا می توان نتیجه گرفت که فرضیه شماره یک تایید می شود. جدول: اطلاعات توصیفی آزمون تی تست تک نمونه مربوط به رابطه عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) با ظهور و بروزکودکان خیابانی

شرح	مقدار t	سطح اعتبار
عوامل اقتصادی	۷/۶۳۶	۰/۰۰۱
عوامل فرهنگی	۷/۰۸۸	۰/۰۰۱
عوامل سیاسی	۸/۵۴۸	۰/۰۰۱
عوامل جمعیتی	۵/۱۰۵	۰/۰۰۱
عوامل جغرافیایی	۲۱/۰۲۲	۰/۰۰۱
عوامل بین المللی	۸/۳۹۳	۰/۰۰۱

فرضیه شماره ۲: چنین به نظر می رسد عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند با گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی رابطه معنا داری داشته باشد. فرضیه دو این پژوهش رابطه عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) را با گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی بررسی می نماید. با استفاده از آزمون آماری تی تست تک نمونه و نتایج بدست آمده نشان می دهد سطح اعتبار به دست آمده برای مولفه های گسترش و تداوم کودکان خیابانی برابر با $p = /0.01$ بدست آمده است و با توجه به اینکه مقدار سطح اعتبار بدست آمده از حداکثر مقدار قابل قبول برای تایید فرضیه ($p = 0/05$) کوچکتر می باشد، لذا می توان نتیجه گرفت که فرضیه شماره دو تایید می شود.

شرح	مقدار t	سطح اعتبار
عوامل اقتصادی	۹/۱۰۳	۰/۰۰۱
عوامل فرهنگی	۳/۸۸۷	۰/۰۰۱
عوامل سیاسی	۷/۶۷۲	۰/۰۰۱
عوامل جمعیتی	۵/۱۰۲	۰/۰۰۱
عوامل جغرافیایی	۵/۱۶۷	۰/۰۰۱
عوامل بین المللی	۴/۳۳۱	۰/۰۰۱

فرضیه شماره ۳: چنین به نظر می رسد عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند با کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی رابطه معناداری داشته باشد. فرضیه سه این پژوهش رابطه عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) را با کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی بررسی می نماید. با استفاده از آزمون آماری تی تست تک نمونه و نتایج بدست آمده نشان می دهد سطح اعتبار به دست آمده برای مولفه های کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی برابر با $p = 0.001$ بدست آمده است و با توجه به اینکه مقدار سطح اعتبار بدست آمده از حداکثر مقدار قابل قبول برای تایید فرضیه ($p = 0.05$) کوچکتر می باشد، لذا می توان نتیجه گرفت که فرضیه شماره سه تایید می شود.

جدول: اطلاعات توصیفی آزمون تی تست تک نمونه مربوط به رابطه عنصر و مولفه های

(اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) با کنترل و جلوگیری از

گسترش پدیده کودکان خیابانی

شرح	مقدار t	سطح اعتبار
عوامل اقتصادی	۷/۴۴۶	۰/۰۰۱
عوامل فرهنگی	۳/۴۸۲	۰/۰۰۱
عوامل سیاسی	۱۸/۷۳۹	۰/۰۰۱
عوامل جمعیتی	۱۹/۰۲۲	۰/۰۰۱
عوامل جغرافیایی	۲۲/۷۸۷	۰/۰۰۱
عوامل بین المللی	۱۹/۰۶۰	۰/۰۰۱

فرضیه شماره ۴: چنین به نظر می رسد پیامدهای حاصل از پدیده کودکان خیابانی با عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی) در جامعه شهری رابطه معناداری داشته باشد. فرضیه چهار این پژوهش رابطه پیامدهای حاصل از پدیده کودکان خیابانی با عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی) در جامعه شهری را بررسی می نماید. با استفاده از آزمون آماری تی تست تک نمونه نتایج بدست آمده نشان می دهد سطح اعتبار با $p = ۰/۰۰۱$ بدست آمده است و با توجه به اینکه مقدار سطح اعتبار بدست آمده از حداکثر مقدار قابل قبول برای تایید فرضیه ($p = ۰/۰۵$) کوچکتر می باشد، لذا می توان نتیجه گرفت که فرضیه شماره چهار تایید می شود.

جدول: اطلاعات توصیفی آزمون تی تست تک نمونه مربوط به رابطه پیامدهای حاصل از پدیده

کودکان خیابانی با عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی) در جامعه شهری

شرح	مقدار t	سطح اعتبار
عوامل اقتصادی	۲۱/۶۵۶	۰/۰۰۱
عوامل فرهنگی	۲۳/۱۲۶	۰/۰۰۱
عوامل سیاسی	۱۸/۶۸۲	۰/۰۰۱
عوامل جمعیتی	۲۰/۱۹۶	۰/۰۰۱
عوامل جغرافیایی	۱۹/۲۳۱	۰/۰۰۱

نتایج بخش استنباطی

عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند با ظهور و بروز کودکان خیابانی رابطه معنا داری دارد. عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند با گسترش و تداوم پدیده کودکان خیابانی رابطه معنا داری دارد. عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و نیز شرایط بین المللی) در جامعه شهری می تواند با کنترل و جلوگیری از گسترش پدیده کودکان خیابانی رابطه معناداری دارد. پیامدهای حاصل از پدیده کودکان خیابانی با عنصر و مولفه های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی) در جامعه شهری رابطه معنا داری دارد.

پیشنهادات کاربردی تحقیق

راهبرد کوتاه مدت: نهاد خانواده باز تولید کننده جامعه سالم

نقش و جایگاه خانواده به عنوان باز تولید کننده سبک زندگی ایرانی می تواند به عنوان موضوع بسیار مهم مطرح گردد. و چون دشمن نهاد مقدس خانواده را مورد هدف تهاجم خود قرار داده است. امام (ره) فرموده اند: در دامن مادر

بچه‌ها بهتر تربیت می‌شوند تا در پیش استادان. علاقه‌ای که بچه به مادر دارد به هیچکس ندارد و آن چیزی که در بچگی از مادر می‌شنود. در قلبش نقش می‌بندد و تا آخر همراهش است. مقام معظم رهبری می‌فرماید اگر در جامعه‌ای، خانواده مستحکم شد و زن و شوهر حقوق یکدیگر را رعایت کنند و با هم اخلاق خوش داشته و سازگاری نمایند و با همکاری هم، مشکلات را برطرف نموده و فرزندان را تربیت کردند، آن جامعه به صلاح خواهد رسید و نجات پیدا خواهد کرد. همچنین می‌فرمایند: اگر خانواده‌ی سالمی در یک جامعه‌ای وجود داشته باشد آن جامعه سالم خواهد شد و موارث فرهنگی خودش را به صورت صحیح منتقل خواهد کرد. در آن جامعه تربیت کودکان به بهترین وجه صورت می‌پذیرد. بنابر این خانواده‌هایی را که بنا به هر کدام از دلایلی که قبلاً ذکر شد دچار پدیده بحرانی فقر شده‌اند می‌بایست به شیوه‌های مدیریتی مورد حمایت و ترمیم قرار گرفته تا بتواند به نقش و وظایف خود به نحو احسن پردازد.

۲- راهبرد میان مدت: تاسیس مدارس شبانه روزی

به منظور توسعه امکانات آموزشی و پرورشی و ایجاد فرصت تحصیلی برای کودکان خیابانی و دانش آموزان پراکنده و طرد شده از مدارس و خانواده‌ها و همچنین به منظور توسعه آموزشهای علمی و فنی و... در رشته‌هایی که نیاز به حضور مستمر و مداوم دانش آموز دارد مدارس شبانه روزی با رعایت مفاد اساسنامه تاسیس مدارس شبانه روزی مندرج در قانون اساسی و قوانین مدنی تأسیس گردد.

۳- راهبرد بلند مدت: پیشنهاد وزارت خانواده

جامعه بزرگ انسانی از واحدهای کوچک تری شکل می‌گیرد که قدیمی ترین و طبیعی ترین آن خانواده است که از آغاز زندگی بشر وجود داشته است. خانواده هسته مرکزی اجتماع است که کانون حفظ سنن ملی و مرکز رشد عواطف و احساسات است. این واحد همانند سنگ بنای اول ساختمان اجتماع است که هرچه از استحکام بیش تری برخوردار باشد، به استحکام بیش تر جامعه منجر خواهد شد. مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید، اجتماع انسانی و بقای نسل جز به بقای خانواده نیست که براساس مودت و رحمت شکل می‌گیرد... و با سست شدن خانواده، جامعه از افرادی شکل می‌گیرد که نه قرابتی بین آن‌هاست و نه

Archive of SID

اثری از رابطه رحم در بین آن‌ها باقی خواهد ماند و در نتیجه جامعه آن‌ها متفرق شده، سعادت دنیا و آخرت از آن‌ها رخت بر می‌بندد. اسلام در میان فرد و اجتماع نهاد خانواده را معرفی می‌کند و همان را واحد تشکیل دهنده اجتماع می‌داند. قوت و استحکام خانواده مایه استحکام جامعه بشری و ضعف و سستی آن نیز جامعه را به سوی انحطاط و نابودی می‌کشاند. در برخورد با این واحد اجتماعی باید آن را اصیل و مستقل بدانیم و اجزای خانواده را در کنار هم به عنوان یک سیستم در نظر بگیریم و کل خانواده به عنوان یک واحد ارگانیک مانند بدن یک فرد در نظر گرفته می‌شود که بروز اختلال در یکی از اعضای بدن موجب ایجاد اختلال در دیگر اعضا و روابط آنها می‌گردد. مانند بروز افسردگی در مادر یک خانواده نیز اختلال کل خانواده در نظر گرفته خواهد بود. سیاستگذاران ما باید خانواده را یک کل تشکیل دهنده جامعه بدانند و برای برخورد با آن وزارتخانه طراحی کنند تا با در نظر گرفتن تمام ابعاد و نیازهای در هم تنیده آن به رفع نیازش پردازد. باید یک سازمان متصدی با عنوان «وزارت خانواده» که همه موضوع‌های آن مربوط به خانواده باشد در نظر گرفت تا بتواند تعامل و تعادل لازمه را فراهم کند.

نتیجه گیری

توازن، توزیع عادلانه امکانات به طور شایسته و صحیح در ابعاد مختلف جامعه (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی و...) می‌باشد. برابری و مساوات، برخورداری از حق برابر همه افراد صرف نظر از ملیت، جنس، نژاد و مذهب، از نعمت‌های مادی و معنوی موجود در جامعه می‌باشد و عدل، سبب دوام، بقا و تأمین عدالت در کل مجموعه می‌باشد. و قانون مجموعه مقرراتی است که برای استقرار نظم در جامعه وضع می‌گردد. و قانون‌مندی، اجبار بر رفتار افراد طبق اصول و قوانین جامعه می‌باشد. قانون در صورتی تعادل بخش است که خود عادلانه باشد و عادلانه بودن قانون به این است که منبع قانون، قانون‌گذار و مجریان آن عادل باشند. محمد تقی جعفری در این مورد می‌نویسد: رفتار مطابق قوانین، عدالت، و تخلف از آنها یا بی تفاوتی در برابر آنها، ظلم است تا بدینوسیله از پیدایش شکاف در ماهیت، عملکرد و روابط عناصر و مولفه‌های (اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، جمعیتی، جغرافیایی) نظام اجتماعی و جلوگیری از شکل‌گیری طبقاتی و ایجاد طبقه مرفه و ثروتمند در سویی، و طبقات فقیر و نیازمند در سوی دیگر جلوگیری می‌کند. جامعه

۱۸۷

باید آمادگی جستجو، یافتن، پذیرش، آموزش، پرورش، سرمایه گذاری، آماده سازی و هدایت و حمایت کودکان ۸-۱۸ سال خیابانی را که محصول نابرابری ها، خلاءها و نقاط ضعف، فقر و خانواده های بحرانی بوده را در خود ایجاد نموده و از طریق ترمیم و رفع کاستی های خانواده بحران زده و یا جذب و نگهداری این گروه از کودکان در مدارس شبانه روزی آنها را به افرادی قابل بهره وری و مفید فایده تبدیل نماید و یا با بی تفاوتی و رها کردن این کودکان، آنها را به افراد بزهکار و متخلف ۶۰-۱۵ سال تبدیل نموده و نهادها و سازمان های محلی، ملی و بین المللی عریض و طویلی را راه اندازی نماید تا این افراد قانون گریز و متخلف فاقد هرگونه بهره وری را مهار و نگهداری کنند. در دراز مدت جامعه می تواند نسبت به راه اندازی وزارت خانواده جهت مهار و کنترل این امر مبادرت نماید. تا از این طریق نه تنها در فرایند و حرکت دورانی این چرخه وارد شده و آن را مهار و کنترل نماید بلکه از این تهدید ایجاد شده با برنامه ریزی مدون و هزینه های اندک برای جامعه فرصتهای بسیار عالی ایجاد کند.

منابع

- بیکر، ترزال (۱۳۷۷) نحوه انجام تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی . تهران: انتشارات روش
- جانقلی، مصطفی (۱۳۸۲) وضعیت کودکان و نوجوانان خیابانی در تهران، مجموعه مقالات اولین همایش ملی آسیبهای اجتماعی در ایران. تهران: انتشارات انجمن جامعه‌شناسی ایران، جلد پنجم
- خامسان، جواد (۱۳۷۹) دفتر آسیب‌دیدگان اجتماعی سازمان بهزیستی کشور
- دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی (۱۳۸۱) پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده مددکاری اجتماعی
- روشن، رسول (۱۳۷۹) بررسی خصوصیات زیستی، روانی اجتماعی کودکان خیابانی ایران. سازمان بهزیستی کشور
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۷)، روش تحقیق در علوم اجتماعی (جلد دوم)، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سیف‌اللهی، سیف‌الله (۱۳۸۱) جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران. تهران: انتشارات جامعه پژوهان سینا .
- یعقوبی، اسفندیار (۱۳۸۶)، مطالعه و بررسی عوامل اجتماعی موثر بر تغییر نگرش دو نسل (مادران- دختران) نسبت به ارزشهای اجتماعی، دانشگاه علوم تحقیقات، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، جامعه‌شناسی.

References

- Baron, Sw, Kennedy LW (۱۹۹۸) Deterrence and home less male street youth. Canadian journal of criminology. 1)40(
- Lusk. M,(1992) Street Children of Rio de Janeiro,"International Social Woork,305-239(3)35
- Unicef,(2001)," AT a glance: Iran-statistics/ www. unicef. org/